

SOVE V CERKVAH, GRADOVIH IN DRUGIH OBJEKTIH NA OBMOČJU VIPAVSKE DOLINE IN KRASA V JZ SLOVENIJI

Owls in churches, castles and other buildings in the Vipava valley and the Karst (SW Slovenia)

DAMIJAN DENAC¹, MAJA MARČIČ², PETRA RADOLIČ³ & ALEŠ TOMAŽIČ⁴

¹Gorkičeva 14, SI-1000 Ljubljana, Slovenija, e-mail: katarina.senegacnik@guest.arnes.si

²Lackova 213, SI-2341 Limbuš, Slovenija

³Partizanska 33, SI-9250 Gornja Radgona, Slovenija

⁴Cesta ob Lipi 1, SI-2000 Maribor, Slovenija

1. Uvod

Cerkve, gradovi, gospodarska poslopja in drugi večji ter opuščeni objekti so počivališča in gnezdišča različnih vrst sov. Na takšnih mestih najpogosteje gnezdi pegasta sova *Tyto alba*, redkeje čuk *Athene noctua* in lesna sova *Strix aluco* (MIKKOLA 1983). V stavbah lahko priložnostno gnezdiijo ali iščejo zavetje tudi velika uharica *Bubo bubo*, kozača *Strix uralensis*, koconogi čuk *Aegolius funereus* in veliki skovik *Otus scops* (MIKKOLA 1983). Na območju Slovenije so potrjeni primeri o gnezdenju ali zadrževanju na stavbah pegaste sove (JANŽEKOVIČ 1992, ŠERE 1992, ŠORGO 1992, VREZEC 1997, JANŽEKOVIČ & FICKO 2000, KATALINIČ 2000, KERČEK 2000), lesne sove (PERUŠEK 1990, ŠORGO 1992, MAJCEN 2000, ŠEGULA 2000), čuka (POLAK 1989, SURINA 2000), koconogega čuka (GROŠELJ 1990) in kozače (MIHELICH *et al.* 2000). V Sloveniji je pojavljanje sov v objektih na širšem območju Ljubljanskega barja raziskoval TOME (1986), v Posavskem hribovju vzhodno od Radeč pa LESKOVŠEK (1988). Oba sta se omejila zgolj na cerkve. Pojavljanje v gradovih V Štajerske je leta 1991 raziskoval ŠORGO (1992). S pegasto sovo v objektih na JV delu Prekmurja se je ukvarjal KATALINIČ (2000). Pegasta sova je redko razširjena (GEISTER 1995) in slabše raziskana vrsta v Sloveniji, za katero ni veliko podatkov o gnezditvi. S pregledovanjem cerkva, gradov in drugih objektov na območju Vipavske doline in Krasa smo želeli zbrati kar največ podatkov o sovah v teh krajih, zlasti o pegasti sovi.

2. Opis območja in metoda

Pojavljanje sov v objektih smo raziskovali v Vipavski dolini in na zahodnem delu Krasa. Vipavska dolina leži med visokima planotama Trnovski gozd in Nanos na severu ter nizko planoto Kras na jugu. Povprečna

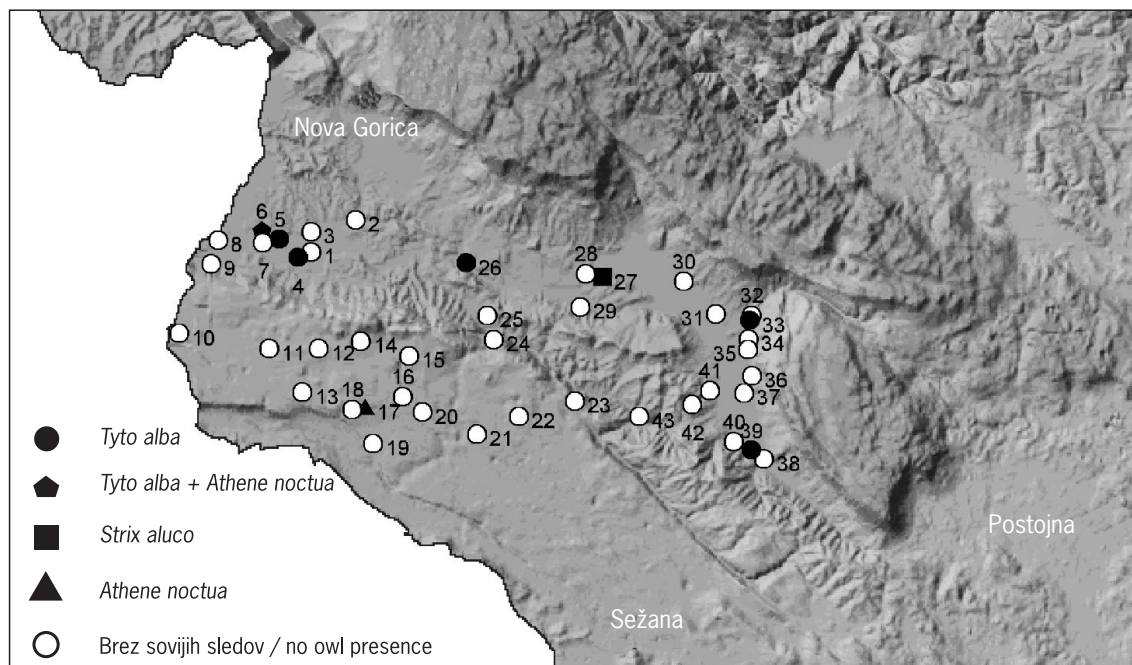
nadmorska višina Vipavske doline je 216 m, delež negozdnatih površin, kjer prevladujejo travniki, pa je 67%. Kras je obsežna planota, dvignjena nad Vipavsko dolino in sosednje pokrajine s povprečno nadmorsko višino 334 m. Delež negozdnih površin na Krasu je 69%, med njimi prevladujejo pašniki in travniki (PERKO & OROŽEN ADAMIČ 1998). Območji ležita v submediteranski zoogeografski regiji (MRŠIČ 1997).

Na območju Vipavske doline in Krasa, velikem približno 250 km², smo pregledali 53 objektov, za katere smo menili, da bi v njih utegnile bivati sove. Pregledali smo 34 cerkva, devet gradov, dve gospodarski poslopji, dve opuščeni vojašnici, pet hiš in eno železniško postajo. Na raziskanem območju smo pregledali vse gradove (JAKIČ 1995 & 1999) in 62% vseh cerkva. Druge objekte smo izbrali naključno. Pri tem smo izločili vse objekte, za katere smo domnevali, da dostop na podstrešje ali/in zvonik za ptice ni mogoč (odprtini ni bilo ali pa so bile popolnoma zamrežene oziroma zaprte z deskami). Pregled objektov smo opravili med 27.6. in 2.7.2002. Pri vsakem smo popisali enotne parametre (možnost dostopa za ptice na podstrešje, pojavljanje sov in drugih živali na podstrešju). Merilo za potrjeno pojavljanje sov so bila najdena gnezda, osebki ali izbljuvki.

3. Rezultati in diskusija

Pregledali smo 53 stavb in ugotovili, da so se sove pojavljale v 8 izmed njih (15%; slika 1). V enem objektu smo odkrili znamenja tako pegaste sove kot čuka, v petih pegaste sove, v enem samo čuka in v enem lesno sovo. Pri 20 cerkvah (58%) je bil dostop v zvonik in na podstrešje za ptice zaprt (tabela 1). Sledove sov smo ugotovili le v cerkvah, kjer je bil dostop pticam omogočen na podstrešje in zvonik.

D. DENAC *et al.*: Sove v cerkvah, gradovih in drugih objektih na območju Vipavske doline in Krasa v JZ Sloveniji

Slika 1: Pojavljanje sov v cerkvah, gradovih in drugih objektih na območju Vipavske doline in Krasa (Lokacije in število pregledanih objektov v oklepaju / Locations and no. of checked buildings in brackets: 1-Renče (1), 2-Vogrsko (2), 3-Bukovica (1), 4-Renče (1), 5-Bilje (2), 6-Biljenski grič (1), 7-Bilje (2), 8-Miren (1), 9-Mirenski grad (1), 10-Opatje selo (1), 11-Kostanjevica (1), 12-Temnica (1), 13-Vojščica (1), 14-Lipa (1), 15-Škrbina (1), 16-Sveto (1), 17-Ivanji Grad (1), 18-Zagrajec (1), 19-Gorjansko (1), 20-Komen (1), 21-Gabrovica (1), 22-Kobjeglava (1), 23-Štanjel (2), 24-Branik (1), 25-Branik - Britof (1), 26-Batuje (1), 27-Vipavski križ (1), 28-Vipavski križ (2), 29-Velike Žablje (3), 30-Žapuže (1), 31-Duplje - Log (1), 32-Vrhpolje (1), 33-Vrhpolje (1), 34-med Vrhpoljem in Vipavo (1), 35-Vipava (3), 36-Gradišče (1), 37-med Gradščem in Vipavo (1), 38-Podnanos (2), 39-med Podnanosom in Podrago (1), 40-Podraga (1), 41-Lože (1), 42-Goče (1), 43-Kodreti (1)

Figure 1: Owls' presence in churches, castles and other buildings in the Vipava valley and in the Karst

Sledove sov smo ugotovili v treh od petih takšnih cerkva (tabela 2).

Cerkve za sove na raziskanem območju niso ugodna gnezdišča in počivališča, saj so večinoma popolnoma zamrežene. Za edino pomembnejše počivališče pegaste sove se je izkazala cerkev Sv. Kozme in Damjana pri Podgradu, kjer je sova najverjetneje prezimovala. V preteklosti so sove verjetno pogosteje gnezdile v pregledanih cerkvah, saj večina pred 10 leti še ni bila zamrežena. Oskrbnik cerkve v Kobjeglavi je povedal, da so med zamreževanjem zvonika naleteli na mlado sovo. Po zamreženju zvonika sov v cerkvi ni bilo več. Na podobno problematiko je opozoril že PERUŠEK (1990), ki je zapisal, da je nadaljnje gnezdenje lesne sove v več cerkvah na ribniško-kočevskem območju vprašljivo, ker so jih obnovili in zaprli vse odprtine. Ta razlog navaja tudi TOMÉ (1986) kot enega od možnih za majhno pojavljanje sov v cerkvah. Cerkve so zamrežene zaradi domnevno moteče navzočnosti domačih golobov *Columba livia f. domestica*. Tako

nastalo pomanjkanje gnezdišč bi lahko rešili z nameščanjem gnezdilnic (MARTIŠKO 1995) na podstrešja cerkva, ki jih golobi ne zasedejo. Zadrževanje ali gnezdenje pegaste sove v objektih je namreč odvisno bolj od primernih mest za gnezdenje kot od kakovosti okoliških lovnih habitatov (BAUDVIN & JOUAIRE 2001).

Pri pojasnjevanju rezultatov pojavljanja sov v objektih moramo upoštevati tudi tekmovalnost z drugimi vrstami. Pegasta sova se izogiba prostorov, kjer se pojavlja kuna belica *Martes foina* (MIKKOLA 1983). V nobenem od objektov (5), kjer smo našli sveže sledi sov, nismo naleteli na sledi kune *Martes* sp. Kjer smo našli sveže iztrebke kune (3), so bili najdeni izbljvki sov stari več let. Sklepamo, da je kuna najverjetnejši razlog, da sov v opušenih tovarniških halah Biljenskih in Goriških opekarn ter cerkvi v Ivanjem gradu ni več. V cerkvi smo našli več centimetrov debel sloj razpadlih izbljvkov čuka po policah in luknjah v notranjosti zvonika. Čuk se je na tem mestu več let zadrževal, morda celo gnezdil.

Tabela 1: Možnost dostopa za ptice na podstrešja oziroma zvonike cerkva na območju Vipavske doline in Krasa (n = 34)**Table 1:** Access for birds to attics and church towers in the Vipava valley and the Karst (n = 34)

Tip cerkve / Church type	Število / Number	%
zvonik in podstrešje zaprta / closed church tower and attic	20	59
zvonik zaprt, podstrešje odprto / closed church tower, open attic	3	9
zvonik odprt, podstrešje zaprto / open church tower, closed attic	6	18
zvonik in podstrešje odprta / open church tower and attic	5	15
Skupaj / Total	34	100

V gradovih smo sledove sov odkrili mnogo redkeje (11%) kot ŠORGO (1992), ki je njihovo pojavljanje potrdil v 58% pregledanih gradov. Ti so bili večinoma obnovljeni (67%), z novo streho, in so imeli zaprte dostope na podstrešje, kar je verjetni razlog, da sov tam ni bilo.

V starejši hiši na Biljenskem griču smo našli naleteli na sočasno gnezdenje čuka in pegaste sove v istem objektu. Gnezdi sta bili med seboj oddaljeni le okoli dva metra. Čuk je gnezdil v zidni luknji, pegasta sova pa na podstrešju. Pegasta sova se je s podstrešja vselej sikajoče svarilno oglašala, ko je čuk prinesel hrano mladičem in so se ti začeli oglašati. Ta najdba

je izjemna, saj podobnega podatka v literaturi (MIKKOLA 1983, CRAMP 1985) nismo zasledili. MIKKOLA (1983) navaja primer sočasnega gnezdenja pri pegasti sovi in postovki *Falco tinnunculus*, ki sta uporabljali skupni vhod do gnezdišča. Verjetni razlog za sobivanje čuka in pegaste sove gre iskati predvsem v njihovih zelo različnih trofičnih nišah (SARÀ 1990). Čuk se hrani pretežno z žuželkami, pegasta sova pa z malimi sesalci (CONTOLI *et al.* 1988, SARÀ 1990).

Glede na razmeroma redko pojavljanje ali gnezdenje sov v cerkvah in gradovih predvidevamo, da so stare hiše in drugi objekti pomembnejša

Tabela 2: Podatki o sledovih sov v cerkvah, gradovih in drugih objektih na raziskanem območju Vipavske doline in Krasa**Table 2:** Data on owls' presence in churches, castles and other buildings in the Vipava valley and the Karst

Kraj / Place	Objekt / Building type	Opis najdbe / Find description
Ivanji Grad	cerkev Sv. Križ / church	več 100 razpadlih izbljuvkov čuka/ few 100 decayed Little Owl's pellets
Vrhopolje	cerkev Sv. Križ / church	1 svež izbljuvek pegaste sove / 1 fresh Barn Owl's pellet
Podnanos	cerkev Sv. Kozme in Damjana / church	40 letošnjih izbljuvkov pegaste sove/ 40 this year's Barn Owl's pellets
Vipavski Križ	grad (razvaline) Vipavski Križ / castle ruins	2 sveža izbljuvka lesne sove / 2 fresh Tawny Owl's pellets
Bilje	zapuščena opekarna / abandoned brickworks	10 več let starih izbljuvkov pegaste sove/ 10 few years old Barn Owl's pellets
Biljenski grič	stanovanjska hiša / residential house	gnezdo pegaste sove in čuka z mladiči / breeding Barn Owl and Little Owl together, both with young
Merljaki	zapuščena tovarniška hala/ abandoned factory hall	1 več kot leto dni star izbljuvek pegaste sove/ 1 more than a year old Barn Owl's pellet
Batuje	železniška postaja / railway station	več kot 20 svežih izbljuvkov pegaste sove, verjetno gnezdenje/ more than 20 fresh Barn Owl's pellets, possible breeding

D. DENAC *et al.*: Sove v cerkvah, gradovih in drugih objektih na območju Vipavske doline in Krasa v JZ Sloveniji

gnezdišča pegaste sove in čuka v Vipavski dolini in na Krasu.

Zahvala: Raziskavo smo opravili med mladinskim raziskovalnim taborom v Dornberku. Za pomoč pri raziskovalnem delu in podatke o najdbah sov se zahvaljujemo Andreju in Jerneju Figlju, Luki Korošču, Eriku Šinigoju, Tomažu Bercetu in Dominiku Bombeku. Tomažu Miheliču se zahvaljujemo za izdelavo zemljevida.

Povzetek

Na območju Vipavske doline in Krasa smo pregledali 53 objektov (34 cerkva, devet gradov in dvorcev ter 10 drugih objektov) z namenom ugotoviti sledove sov. Našli smo jih v osmih (15%) objektih. V enem objektu smo odkrili gnezdenje pegaste sove *Tyto alba* in čuka *Athene noctua* skupaj, v petih pegasto sovo, v po enem pa čuka in lesno sovo *Strix aluco*. Kar 58% pregledanih cerkva je imelo zaprt dostop na podstrešje in v zvonik. Cerkve in gradovi na raziskanem območju niso ugodna gnezdišča sov. V cerkvah so sove svojčas gnezstile pogosteje, njihovo število se je verjetno zmanjšalo zaradi zamreževanja odprtih. Gradovi imajo večinoma prenovljena podstrešja z zaprtim dostopom za sove. Najverjetneje so stare hiše in drugi objekti na tem območju pomembna gnezdišča za pegasto sovo in čuka.

Summary

The authors of the article examined 53 buildings (34 churches, 9 castles and 10 other structures) in the Vipava valley and in the Karst in order to determine owl presence there. Their occurrence was determined in 8 (15%) buildings. Barn Owl *Tyto alba* and Little Owl *Athene noctua* were found to breed together in one building, solely Barn Owl in five buildings, Little Owl in one and Tawny Owl *Strix aluco* in one building. 58% of the examined churches had accesses for birds to the attics and church towers closed. Churches and castles do not seem to be suitable breeding places for owls in the investigated area. In the past, the owls probably used to breed more frequently in churches than nowadays, the main reason being the closing of the attics and church towers to birds. Namely, castles with renewed roofs have no openings for them. It is most likely that old houses and other buildings are more important Barn and Little Owls' breeding places than castles and churches in the area researched.

Literatura

- BAUDVIN, H & S. JOUAIRE (2001): Breeding biology of the Barn Owl (*Tyto alba*) in Burgundy (France): a 25 year study (1971-1995). *Buteo* 12: 5-12.
- CONTOLI, L., G. ALOISE & M.G. FILIPPUCI (1988): Sulla diversificazione trofica di Barbagianni *Tyto alba* e Civetta *Athene noctua* in rapporto al livello diagnostico delle prede. *Avocetta* 12: 21-30.
- CRAMP, S., ed. (1985): The birds of the Western Palearctic. Vol. IV. Oxford University Press, Oxford.
- GEISTER, I. (1995): Ornitološki atlas Slovenije. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- GROŠELJ, P. (1990): Koconogi čuk *Aegolius funereus*. *Acrocephalus* 11 (46): 111-112.
- JAKIČ, I. (1995): Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem. Didakta, Radovljica.
- JAKIČ, I. (1999): Vsi slovenski gradovi: leksikon slovenske grajske zapuščine. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- JANŽEKovič, F. (1992): Prehrana pegaste sove *Tyto alba* na Murskem polju. *Acrocephalus* 13 (54): 137-138.
- JANŽEKovič, F & M. FICKO (2000): Prehrana pegaste sove *Tyto alba* na Goričkem. *Acrocephalus* 21 (98-99): 27-29.
- KATALINIČ, D. (2000): Pegasta sova *Tyto alba* v JV delu Prekmurja. *Acrocephalus* 21 (98-99): 83.
- KERČEK, M. (2000): Pegasta sova *Tyto alba*. *Acrocephalus* 21 (98-99): 84.
- LESKOVŠEK, J. (1988): Še o cerkvenih zvonikih kot gnezdiščih za sove. *Acrocephalus* 9 (35-36): 23.
- MAJČEN, D. (2000): Lesna sova *Strix aluco*. *Acrocephalus* 21 (98-99): 92.
- MARTIŠKO, J. (1995): Ochrana ptáků I. Sova pálená Syček obecný. Český ústav ochrany přírody, Brno.
- MIHELič, T., A. VREZEC, M. PERUŠEK & J. SVETLIČIČ (2000): Kozača *Strix uralensis* v Sloveniji. *Acrocephalus* 21 (98-99): 9-22.
- MIKKOLA, H. (1983): Owls of Europe. T & AD Poyser, London.
- MRŠIČ, N. (1997): Biotska raznovrstnost v Sloveniji. Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava RS za varstvo narave, Ljubljana.
- PERKO, D. & M. OROŽEN ADAMIČ, eds. (1998): Slovenija – pokrajine in ljudje. Založba mladinska knjiga, Ljubljana.
- PERUŠEK, M. (1990): Sove na ribniško-kočevskem območju. *Acrocephalus* 11 (45): 77-78.
- POLAK, S. (1989): Sove Zgornje Pivke. *Acrocephalus* 10 (39-40): 16-19.
- SARÀ, M. (1990): Aspetti della nicchia ecologica degli Strigiformi in Sicilia. *Naturalista sicila*, S IV, XIV (suppl.): 109-122.
- SURINA, B. (2000): Čuk *Athene noctua*. *Acrocephalus* 21 (98-99): 90.
- ŠEGULA, B. (2000): Lesna sova *Strix aluco*. *Acrocephalus* 21 (102-103): 280-281.
- ŠERE, D. (1992): Pegasta sova *Tyto alba* gnezdi na Ljubljanskem barju. *Acrocephalus* 13 (52): 90-91.
- ŠORGO, A. (1992): Pegasta sova *Tyto alba* in lesna sova *Strix aluco* v gradovih severovzhodne Slovenije. *Acrocephalus* 12 (49): 139-140.

ACROCEPHALUS 23 (112): 91 – 95, 2002

- TOME, D. (1986): Cerkev – pribežališče za sove?
Acrocephalus 7 (30): 53-55.
- VREZEC, A. (1997): Pegasta sova *Tyto alba*. Acrocephalus 18
(80-81): 43-44.

Prispelo / Arrived: 20.8.2002
Sprejeto / Accepted: 3.12.2002